

Vitenskapskomiteen for mat og miljø
Postboks 222 Skøyen

0213 Oslo

Mattilsynet ref: 2019/244506
Miljødirektoratet ref: 2022/4960

Dato: 7. april 2022

Fellesoppdrag fra Mattilsynet og Miljødirektoratet

Vurdering av risiko for naturmangfold, dyrevelferd og dyrehelse ved utsetting, oppdrett og innførsel av fasan og rapphøns i Norge.

Mattilsynet og Miljødirektoratet viser til respektive samhandlingsavtaler med Vitenskapskomiteen for mat og miljø (VKM), og ber med dette VKM om å gjennomføre en vurdering av risiko for naturmangfold, dyrevelferd og dyrehelse ved innførsel, oppdrett og utsetting av fasan (*Phasianus colchicus*) og rapphøns (*Perdix perdix*) i Norge. Vi ber også om en vurdering av om det finnes tiltak som kan minske risikoen for uheldige følger.

Bakgrunn for saken

Det har i flere år blitt innført fasan og rapphøns til Norge fra oppdrettere i andre land for utsetting i naturen, samt en utstrakt utsetting fra egne oppdrettsanlegg i Norge. Formålene har vært utsetting i naturen for utøvelse av jakt, trening av fuglehunder, og gjennomføring av jakthundprøver. Det hevdes at fuglene har liten evne til å overleve i det fri, og det har derfor vært gjort nye utsetninger hvert år. Dyrevelferdsloven sier generelt om behandling av dyr at "dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker" og at "dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger" (jf. § 3).

Tidligere kunne man etter forskrift om hold av vilt i fangenskap, oppdrett av vilt i innhegnet område, og om jakt på oppdrettet utsatt vilt, oppdrette fasan og rapphøns uten særskilt tillatelse, og individer av disse kunne settes ut i naturen der arten fantes i viltlevende bestander. I henhold til viltforskriften som trådte i kraft 1. april 2020 kreves det tillatelse for hold av alle viltarter. Forskrift om fremmede organismer, som trådte i kraft 1. januar 2016,

stiller krav om tillatelse ved innførsel og utsetting av fasan og rapphøns. Dyrehelsemessige krav ved hold av fasan og rapphøns, og ved nasjonal forflytning av disse, er gitt i forskrift 18. november 1994 nr. 1020 om sertifisering av fjørfevirksomheter.

Aktørene søkte ikke om tillatelse til utsetting av fasan og rapphøns før i 2018. Fra 2018 til 2020 er det søkt om å få sette ut i overkant av 5000 fasan og i underkant av 3000 rapphøns årlig. Miljødirektoratet ga tillatelser til utsetting i 2018 til 2020. Dette ble påklaget av BirdLife Norge (tidligere NOF) og dyrevernorganisasjonen NOAH.

I 2021 ble det gitt avslag på alle søknader om utsetting av fasan og rapphøns i Norge. Da med begrunnelse i negative påvirkninger på naturmangfold og brudd på dyrevelferdsloven. Avslagene ble påklaget av aktørene. Klima og Miljødepartementet (KLD) behandlet klagen og gav dem medhold, og gav dermed tillatelse til utsetting. KLD tydeliggjorde i sin vurdering at det trenges ytterligere kunnskap om påvirkninger på naturmangfold og dyrevelferd ved utsetting av fasan og rapphøns.

KLD og Landbruks- og matdepartementet (LMD), har bedt Miljødirektoratet og Mattilsynet om å bestille en vurdering fra Vitenskapskomiteen for mat og miljø (VKM) av risikoen for uheldige følger for naturmangfold, dyrehelse og dyrevelferd ved utsetting av fasan og rapphøns for trening av fuglehunder og lavlandsprøver. Tilsvarende forhold rundt innførsel og oppdrett skal også vurderes.

Mattilsynet mottok også en bestilling fra LMD i 2019 om å utarbeide forslag til forskriftsregulering av denne aktiviteten, eventuelt gjennom endring av midlertidig forskrift 24 august 1990 nr. 761 om forbud om jakt på utsatt fugl. Bakgrunnen for oppdraget var at LMD mente at man måtte vurdere om praksisen med trening av oppdrettet utsatt fugl burde reguleres av hensynet til fuglenes velferd.

Påvirkning av naturmangfoldet ved utsetting

Biologisk mangfold er definert som mangfoldet av økosystemer, arter og genetiske variasjoner innenfor artene, og de økologiske sammenhengene mellom disse komponentene, jf. naturmangfoldloven § 3 bokstav c. Mulig påvirkning på økosystemer og andre arter, og risiko ved eventuelle følgeorganismer/blindpassasjerer, må fremgå av vurderingen av risiko for uheldige følger for biologisk mangfold. Biologisk mangfold inngår som en del av naturmangfoldet.

Noen av de kjente påvirkningene ved utsetting er at høye tettheter av oppdrettede fugler i det fri kan bidra til å forsterke naturlige faktorer som økt konkurranse, predasjon og sykdom og derfor endres de økologiske faktorene for overlevelse hos naturlige arter.

Formålet med forskrift om fremmede organismer er å hindre innførsel, utsetting og spredning av fremmede organismer som medførere, eller kan medføre, uheldige følger for naturmangfoldet i Norge. De senere års fokus på trusselen fremmede arter kan utgjøre for

vårt naturmangfold, gjør at tidligere praksis ved utsetting av hønsefugler for jakt og jakthundetrening må vurderes på nytt. For å beskytte norsk flora og fauna anses det derfor som viktig med en restriktiv holdning til innførsel og utsetting av arter, spesielt dem med potensiale for å kunne leve i norsk natur. Klimaendringer kan medføre at fremmede arter får gunstigere livsbetingelser, mens stedege arter opplever større utfordringer. Dette kan øke den økologiske effekten av fremmede arter.

Fasan er regnet som en fremmed art i Norge. Den hører hjemme i Kaukasus og østover i store deler av Asia. Det har siden slutten av 1800-tallet blitt satt ut fasan i Norge for jaktformål. Det finnes noen lokale bestander etter utsettingene rundt Oslofjorden, på Jæren, rundt Mjøsa og noen andre spredte forekomster. Disse bestandene sammenfaller med de områdene der utsettinger har foregått over tid. De er mest trolig ikke selvrekutterende, men avhengig av utsettinger for overlevelse.

Rapphøns har vært en naturlig viltlevende art i Norge, men trolig på grunn av klimatiske årsaker og moderne landbruk døde de naturlige forekomstene ut på 1940-tallet. Arten er ikke definert som en fremmed art i Norge, men på grunn av at arten ikke lenger finnes i naturlige bestander kommer bestemmelsene i forskrift om fremmede organismer til anvendelse ved utsetting.

Det kreves tillatelse hvis arten ikke fra før finnes naturlig i distriktet. Hensikten med regelverket er å hindre at naturmangfoldet svekkes eller går tapt som følge av innførsel og utsetting av nye arter som ikke finnes i distriktet fra før, og av fremmede organismer.

Med formuleringen i naturmangfoldloven "*som ikke fra før finnes naturlig i distriktet*" menes både arter, underarter og bestander som ikke fra før forekommer i distriktet, og arter, underarter og bestander som forekommer i distriktet, men som er etablert der gjennom tidligere utsettinger. En utsetting skal derfor begrunnes i henhold til tillatelser gitt av en offentlig myndighet og vise til vilkår om aktsomhet for å hindre skade på naturmangfoldet. De samme hensynene skal tas både ved innførsel og utsetting.

Det er behov for en vitenskapelig vurdering av risikoen for uheldige følger for biologisk mangfold ved innførsel og utsetting av fasan og rapphøns.

Dyrevelferd ved utsetting

Fuglehundklubbenes forbund har utarbeidet en instruks for lavlandsklubber med retningslinjer for hvordan aktiviteten med utsett av fugl skal skje (se vedlegg). Vi er kjent med at enkelte aktører har hatt som praksis å føre fuglene den første tiden etter utsetting.

Dyrevelferdsloven (DVL) § 28 lyder "Dyr fra dyrehold kan bare settes ut i naturen for å bli viltlevende når dyret har gode muligheter for å tilpasse seg og overleve i det nye miljøet." Det innebærer at fuglene må være av arter som kan tilpasse seg en vill tilværelse der de

slippes ut. Det er et indirekte forbud mot å sette ut dyr som mangler gode muligheter til å tilpasse seg.

I henhold til DVL § 14, er det forbudt å hensette dyr i hjelpeløs tilstand.

Det innebærer at fuglene etter utsetting må kunne finne naturlig skjul, mat og vann der de slippes ut. De må være så robuste, og ha kommet så langt i alder og utvikling at de har gode muligheter til å overleve i det miljøet de settes ut i. Fuglene skal ha tilgang til et akseptabelt levemiljø alle årstider etter at de er sluppet ut, og ikke bare i den første perioden. Dersom fuglene i liten grad er i stand til å finne mat selv, vil det være en forutsetning at de fôres for å oppfylle § 14. Samtidig vil dette være i strid med ordlyden i § 28 i dyrevelferdsloven dersom de ikke har gode muligheter til å overleve uten fôring.

Dyrevelferd ved hold og transport av fasan og rapphøns

Kunnskapen vår om hvordan hold av fasan og rapphøns foregår i dag, er begrenset og basert på observasjoner etter befarings hos en oppdretter av fasan og en oppdretter av rapphøns, samt en skriftlig redegjørelse fra en oppdretter av fasan og rapphøns. Oppdrettene der vi har vært på befarings, er kun eksempler på hvordan denne delen av aktiviteten foregår. Etter det vi kjenner til blir fasan og rapphøns drettet opp fra foreldredyr i Norge, og noen blir importert som kyllinger fra Sverige. Det foregår også import av befruktede egg av fasan og rapphøns. Det foregår i noen grad videresalg av oppdrettede fugler til fuglehundklubber andre steder i landet for utsetting.

For ett fasanoppdrett blir det beskrevet at fuglene etter klekking holdes i lukkede hus i innhegninger, og at de etter noen uker blir sluppet ut i innhegningene. Noen uker senere slippes de i en stor flyvevoliere med enkle nettingvegger og nettingtak. Kyllingene holdes i volieret til de er 10 – 12 uker gamle, for deretter å slippes fri i terrenget. Utsettingen skjer fra slutten av juli og senest innen utgangen av august. I følge lavlandsinstruksen er det ikke tillatt å trene hund på dem før 20 dager etter utsetting. Fuglehundklubbenes forening har også satt krav i lavlandsinstruksen om transporten av fuglene.

I rapphønsoppdrettet der Mattilsynet har vært på befarings, mottar de kyllingene når de er 8 uker gamle. Fuglene blir satt inn i en låve med fri tilgang til et inngjerdet uteområde. Fuglene får to uker til å tilpasse seg det nye stedet før gjerdet åpnes ut til terrenget. Fuglene slippes ut i to puljer. De får ro i terrenget i minst 20 dager før hundetreningen starter. Etter slipp har de mulighet til å søke ly i kratt og skog i kantsoner rundt gjerdet på eiendommen. Fuglene slippes ut i juli og august.

Se vedlegg for utfyllende oppsummering av befaringene.

Dyrehelse ved innførsel, hold, utsetting og nasjonal forflytning av fasan og rapphøns

Norge har i stor grad vært forskånet for de aller mest alvorlige smittsomme sykdommer som angår fjørfe og andre fugler. I 2020 og 2021 var det utbrudd av fugleinfluensa (H5N1), som medførte portforbud for fjørfe og andre fugler i fangenskap, og jaktforbud i enkelte kommuner. Vi er også kjent med at det har vært utbrudd av fugleinfluensa i fasanoppdrett i Danmark og Storbritannia. Et utbrudd av slike sykdommer kan innebære svært store konsekvenser for naturmangfoldet, fjørfeholdere, egg- og fjørfeindustrien og samfunnet for øvrig.

Dyrehelsemessige krav ved hold av fasan og rapphøns, og ved nasjonal forflytning av disse, er gitt i forskrift 18. november 1994 nr. 1020 om sertifisering av fjørfevirksomheter. Denne forskriften vil i løpet av våren 2022 erstattes av nytt dyrehelseregelverk. Bestemmelser om dyrehelsemessige krav ved hold og nasjonal forflytning av fasan og rapphøns vil da være å finne i landdyrsporbarhetsforskriften og landdyrforflytningsforskriften. De nevnte forskriftene inneholder bestemmelser som har til hensikt å begrense risikoen for spredning av sykdommer hos blant annet fjørfe ved hold og nasjonal forflytning.

Oppdrag:

Miljødirektoratet og Mattilsynet ber VKM om å foreta en vurdering av risiko for uheldige følger for naturmangfold, dyrevelferd og dyrehelse ved innførsel, oppdrett, forflytning og utsetting av fasan og rapphøns i Norge.

Påvirkning av naturmangfoldet ved utsetting

Vi ber VKM om å:

- Vurdere risiko for negative følger for biologisk mangfold ved utsetting av oppdrettet fasan og rapphøns.
- Vurdere om det er andre aktiviteter ved utsettingen som kan ha negativ effekt på naturmangfoldet. Eksempelvis utstrakt foring.
- Beskrive artenes mulighet for overlevelse i norsk natur uten gjentakende utsettinger.
- Identifisere hvilke arter i Norge som har like økologiske nisjer som fasan og rapphøns, og vurdere om disse kan bli negativt påvirket av utsettingen.
- Identifisere og vurdere mulige risikoreduserende tiltak.

Vi ber om at risikoen for uheldige følger for biologisk mangfold vurderes ut fra et 50-års-perspektiv.

Dyrevelferd ved utsetting og fuglehundtrening

Vi ber VKM om å:

- Beskrive hvilke krav fasan og rapphøns har til naturlig habitat. I hvilken grad finnes disse habitatene i Norge?
- Beskrive hva som er naturlig dødelighet i et naturlig habitat uten jakt, fôring eller andre kunstige påvirkninger.
- Vurdere forskjeller i dødelighet hos oppdrettet fasan og rapphøns og viltfødt fasan og rapphøns.
- Beskrive eventuelle årsaker til økt dødelighet hos utsatt oppdrettet fasan og rapphøns.
- Beskriv hvilke belastninger de oppdrettede fuglene som blir satt ut, eventuelt blir utsatt for.
- Vurdere hvilke effekter trening av fuglehunder har på fuglenes velferd.
- Dersom aktuelt, beskrive risikoreducerende tiltak som kan øke graden av overlevelse.

Dyrevelferd ved hold av fasan og rapphøns

Vi ber VKM om å:

- Beskrive hvilke velferdsbehov fasan og rapphøns har i oppdrettsfasen.
- Beskrive hvilke miljøfaktorer som er viktige for dyrevelferden i oppdrettsfasen, både innendørs og utendørs.
- Beskrive tiltak som kan bedre dyrevelferden ved hold av fasan og rapphøns.
- Vurdere hvilken belastning transporten utgjør for fasan og rapphøns.

Dyrehelse ved utsetting, hold, innførsel og transport av fasan og rapphøns

Vi ber VKM om å:

- Vurdere sannsynligheten for introduksjon av smittestoffer ved innførsel av fasan og rapphøns fra Sverige til Norge.
- Vurdere risikoen for spredning av smitte mellom ulike besetninger som holder fasan/ rapphøns i Norge, spesielt med tanke på flytting av levende dyr og rugeegg mellom besetninger.
- Vurdere risikoen for spredning av smitte til ville fugler fra besetninger som holder fasan/rapphøns, spesielt når dyrene settes ut i naturen.

Juridisk bakgrunn:

Lov 19. Juni 2009 nr. 97 om dyrevelferd (Dyrevelferdsloven): §§ 3, 14 22, 23, 24 og 28

Lov 19. Desember 2003 nr. 124 om matproduksjon og mattrygghet mv (Matloven)

Lov 19. Juni 2009 nr.100 om forvaltning av naturens mangfold (Naturmangfoldsloven)

Forskrift 19. Juni 2015 nr. 716 om fremmede organismer

Forskrift 22. Juni 2020 nr. 2122 om skadefelling, dødt vilt og bruk av vilt i oppdrett, forskning og dyrepark (Viltforskriften)

Forskrift 28. Desember 2011 nr. 1616 om samhandel med levende fjørfe og rugeegg i EØS

Forskrift 18. november 1994 nr. 1020 om sertifisering av fjørfevirksomheter.

Forskrift 24. August 1990 nr. 761 om midlertidig forbud mot jakt på utsatt fugl

Betingelser:

Risikovurderingsrapporten skal skrives på engelsk med et norsk sammendrag. Publisering av rapporten gjøres i dialog med Miljødirektoratet og Mattilsynet. Vi viser for øvrig til samhandlingsavtalene.

Frist for levering av rapporten er 31. november 2022. Det kan vurderes en oppdeling av risikovurderingen i flere faser.

Kontaktpersoner i Miljødirektoratet:

Ole Roar Davidsen, seniorrådgiver, viltseksjonen

Knut Morten Vangen, seksjonsleder, viltseksjonen

Kontaktpersoner i Mattilsynet:

Torunn Knævelsrud, seksjonssjef, seksjon for dyrevelferd

Kristel Halvorsen Foss, seniorrådgiver, seksjon for dyrevelferd